Múzeum Slovenského Národného Povstania
MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

MÚZEUM SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
Pamätník SNP – Národná kultúrna pamiatka
Kapitulská 23, 975 59 Banská Bystrica, Slovenská republika

Stanovisko k plánu umiestnenia pamätnej tabule na budove Národného domu v Banskej Bystrici

Na žiadosť Oddelenia medzinárodných vzťahov a zahraničného obchodu mesta Banská Bystrica, ohľadom umiestnenia pamätnej tabule na počesť príslušníkov Úradu pre špeciálne operácie Spojeného kráľovstva (SOE) a Úradu pre strategické služby Spojených štátov (OSS) na Národnom dome v Banskej Bystrici, vydáva Múzeum Slovenského národného povstania nasledujúce stanovisko:

Slovenské národné povstanie (ďalej SNP), ako jedna z najdôležitejších dejinných udalostí slovenského národa v 20. storočí predstavuje zásadný moment v jeho formovaní. Počas 2. svetovej vojny sa Slovenský štát (1939-1945) stáva satelitným štátom a spojencom nacistického Nemecka a tým sa odkláňa od princípov slobody a demokracie. Vláda Slovenského štátu aktívne spolupracovala a kolaborovala s nacistickým režimom v Nemecku a bola spoluzodpovedná za jedny z najhorším zločinov proti ľudskosti v dejinách Európy. Väčšina národa s týmito aktivitami vlády nesúhlasila a postupne sa na Slovensku formuje odbojové hnutie, ktoré sa snaží aktívne vzdorovať aktivitám slovenskej vlády. Táto činnosť postupne prerástla v celonárodné povstanie vedené príslušníkmi armády a Slovenskou národnou radou.

Je samozrejmé, že tohoto boja za očistenie mena slovenského národa sa zúčastnili aj príslušníci iných národov. Bol to symbol toho, že v tomto boji sme neostali osamotení. Častým pozabudnutým aspektom pomoci pre povstalcov bola aj činnosť amerických a britských spravodajských pracovníkov, ktorí prišli na povstalecké územie aby zistili skutočnú situáciu na Slovensku po začatí povstania a poskytli mu informačnú a materiálnu pomoc. Prvýkrát ponuku spolupráce od americkej OSS dostala čs. exilová vláda už 1.7.1944 pred začiatkom povstania. Na územie Slovenska mali byť vyslaní spravodajskí a styční dôstojníci, ktorých úlohou mala byť spravodajská činnosť a organizovanie dodávok vojenského materiálu pre pripravované povstanie. Súhlas na takéto akcie ale musel byť dopredu daný sovietskou vládou, nakoľko sa územie Slovenska nachádza v Sovietskej operačnej zóne. Nakoniec sa zámienkou pre OSS pre príchod na Slovensko stal odsun amerických letcov, ktorí sa ocitli na povstaleckom území po akciách amerického letectva nad Európou. Prvý let OSS v rámci ktorého na povstalecké územie prišli spojenecké sily sa udial 17.9.1944 v rámci ktorého prišlo 6 amerických príslušníkov – James Holt Green,

Jerry G. Mican, Joseph Horvath, Robert R. Brown, Charles Heller a John Schwarz. Okrem toho doniesli množstvo vojenského materiálu. Po stretnutí s vojenským velením bola naplánovaná ďalšia zásobovacia misia v rámci ktorej prišlo v októbri 1944 ďalších 14 členov americkej misie a doviezli značné množstvo vojenského materiálu okrem iného 162 bazúk, 299 samopalov, 99 guľometov, 10-tky tisíc kusov streliva a ďalší materiál na pomoc v boji povstaleckej armády. Okrem amerických spravodajcov prišli na územie Slovenska aj britský v rámci vlastnej výsadkovej misie SOE, ktorá sa uskutočnila 19. 9. 1944. Niektorí ďalší členovia sa na územie Slovenska dostali aj počas iných výsadkových akcii.

Veľmi dôležitou udalosťou pre povstalcov na Slovensku bolo, že po spojeneckých akciách a činnosti odbojových a exilových kruhov priznala britská vláda povstaleckým ozbrojeným silám t.j. 1.Československej armáde na Slovensku štatút vojnu vedúcej spojeneckej strany. To prakticky znamenalo naplnenie snáh odboja a povstalcov o očistenie mena slovenského národa v očiach svetovej verejnosti.

Aktivity spojeneckých príslušníkov sa neobmedzovali len na zásobovanie a spravodajskú činnosť. Aktívne pomohli povstaleckej armáde predovšetkým určovaním cieľov pre spojenecké bombardovacie zväzy. Týmto spôsobom bol bombardovaný železničný uzol vo Vrútkach 13.9.1944, odkiaľ bola posilňovaná nemecká divízia Tatra nasadená proti povstaleckej armáde. Vďaka zásluhe Jamesa Greena bolo 20.9.1944 takmer kompletne zničené nemecké letisko Malacky-Nový Dvor, ktoré nemecká Luftwaffe už nemohla ďalej používať na akcie proti povstaleckej armáde.

Tieto a mnohé ďalšie činnosti zabezpečovali spojenecký agenti a dôstojníci, ktorí nasadzovali životy v snahe pomôcť Slovenskému národnú povstaniu. Ich osudy po potlačení povstania sú podobné osudom mnohých Slovákov, ktorí za svoj boj za slobodu a demokraciu zaplatili cenu najvyššiu. Príslušníci americkej misie OSS boli po ústupe do hôr nútení prežívať v najťažších podmienkach na Veľkom Boku a Polomke, kde bola väčšina príslušníkov tejto misie zajatá a následne zahynula v koncentračných táboroch. Z pôvodných 20 členov OSS vysadených 17.9 a 7.10. zahynulo 12 osôb. Podobný osud postihol aj členov britskej vojenskej misie SOE a aj členov skupiny Amsterdam. Z členov SOE sa konca druhej svetovej vojny dožili len 2 členovia.

Národný dom v Banskej Bystrici nesie nesporný význam v dejinách SNP, práve v spojení s činnosťou amerických a britských misii. Obe skupiny žili a pracovali práve v jeho priestoroch a tým počas takmer 2 mesiacov ich pôsobenia tu, značným spôsobom prispeli k cieľom povstania a boja za slobodu a demokraciu na Slovensku.

Z tohoto dôvodu Múzeum Slovenského národného povstania jednoznačne:

O d p o r ú č a

umiestniť pamätnú tabuľu na Národnom dome v Banskej Bystrici v navrhovanom znení a tým natrvalo pripomenúť spoločný boj slovenského, amerického a britského národa v Slovenskom národnom povstaní.

Mgr. Juraj Lepiš, PhD
historik – kurátor Múzea SNP